

Külső forrásból származó szolgáltatások problémája

Az ASLIB 1971. júniusában tartott szimpóziumán a könyvtári /információs/ világ egy utóbbi években kifejlődött jelenségét, a külső, nem saját forrásból, állományból származó tájékoztató szolgáltatások, adattárak problematikáját vitatta meg a felhasználás sokféle aspektusából.

E szolgáltatások egyrészt kurrens témafigyelések, azaz szelektív információszolgáltatások, másrészt retrospektív jellegűek. Jelenleg kb. 90 szolgáltatást tartanak számon - főleg a tudományos technika körében - a fele mágnesszalagon kerül közreadásra. A "mágnesszalag" tulajdonképpen a szekunder kiadványok többé-kevésbé kötelező mellékterméke. Egy amerikai forrás 48 mágnesszalagos témafigyelést sorol fel. Ezek közül 24-féle 20 000, 7-féle 20-50 000, 5-féle 50-100 000 tételt dolgoz fel évente. 10-féle 100 000-nél többet. A legjelentősebbek:

Agridex
Biological Abstracts
CA Condensates
Chemical Titles
Derwent /all services/
Pandex
Inspec
ISI
PREDICASTS /Corporations Index/
COMPUSTAT

A szolgáltatások méretére jellemző, hogy egy-egy szolgáltatás átlagában a feldolgozott tételek száma évi 10 000-250 000. 75-féle szolgáltatás - melyről részletes tájékoztatás áll rendelkezésre - összesen 3 és fél millió tételt publikál évente. Az angol nyelvű bibliográfiai tájékoztatás 80%-a hozzáférhető mágnesszalagon.

A szelektív információszolgáltatások igénybevételét illetően megoszlanak a tapasztalatok és vélemények. Egyesek szerint fejlődésűkhöz képest effektív használatuk aránylag kicsi, becslések szerint a tudományos és műszaki szakembereknek mindössze 2%-a használja őket. Más közlés szerint viszont a legtöbb információs szervezet igénybe vesz más szervezettől származó un. külső szelektív szolgáltatásokat /beleértve a mágnesszalagosokat is/, mert a nyomtatásban előállított indexek, amelyek a teljes anyagot tartalmazzák, nagyon késedelmesen jelennek meg. Az igénybevevők, használók idegenkedése a mágnesszalagos szelektív információszolgáltatásoktól azért tűnik érthetetlennek,

mert éppen a kutató részére oldották meg a szinte személyi érdeklődésre lebontott témafigyelést. Mondhatni, hogy a szelektív információs szolgáltatásnak tulajdonképpen ez az egyik nagy vívmánya.

Az idegenkedést részben magyarázza az, hogy a szelektív információszolgáltatással kapcsolatosan két alapvető probléma is mutatkozik: gazdasági és technikai. A gazdasági problémát elsősorban a szolgáltatás magas előfizetési ára okozza. /Ennek 60%-a a felhasznált számítógépi idő ellenértéke./ A szolgáltatások költségoldaláról jó képet ad az alábbi összehasonlító táblázat, mely ugyanazon kiadvány mágnesszalagos és kötet-jellegű formájának előfizetési ára közötti különbséget mutatja:

	Mágnesszalag	Kötet
US GRA	1000 \$	125 \$
Metals Abstracts	1250 \$	450 \$
INSPEC	6000 \$	600 \$
Engineering Index	6500 \$	500 \$

Adalékul még egy költségtényező: mágnesszalagon beszerezve 1000 tételért 40 £-ot, míg kötet esetében ugyanezen mennyiségért 4 £-ot kell fizetni.

Gazdaságosság szempontjából a legfontosabb annak a megállapítása, hogy a felhasználó mennyit nyer időben a szelektív információszolgáltatások ibénybevételével.

Elsősorban mentesül a széles körű irodalomfigyeléstől és az irodalommal való foglalkozás - ha az érdeklődési témakör /profil/ valóban jól megfogalmazott - néhány speciális, a kutató témájával foglalkozó releváns folyóiratra korlátozódik, a szórt irodalmat az SDI szolgáltatja. A szolgáltatás gazdaságossága a könyvtár szempontjából abban jelentkezik, hogy csökkenteni lehet az előfizetett folyóiratok számát, körét, a máshol meglévő cikkeket be lehet szerezni másolatban, természetesen figyelembe kell venni a másolás árát is. Ez a két tényező részben megoldja a könyvtárak, információs irodák világszerte tapasztalható helyhiányát, továbbá csökkenti az évről-évre emelkedő fenntartási költségeket. Angliában pl. a folyóiratok beszerzési költsége 14%-kal, a könyveké 33%-kal nőtt 1970-ről 1971-re, akkor, amikor a kiadványok használatának, igénybevételének az ideje tulajdonképpen rövid, illetőleg az elavulás gyors. A Stanford Institute /USA/ egy tanulmánya kimutatja, hogy a könyvtárak, információs létesítmények jelenlegi színvonalát csak évi 10%-os keretnöveléssel lehetne biztosítani.

E szolgáltatások - elsősorban a szakkönyvtárakban - új könyvtári szemlélet kialakítását hordozzák magukban, mely szerint nem a beszerzés mennyiségi növelésén van a hangsúly, hanem a hozzáférés biztosításán /szelekció a beszerzésben; könyvtárközi kölcsönzés, fotomásolat, mikromásolat nagyobb igénybevétele; kooperáció/. Ezek az új típusú, külső szolgáltatások az együttműködés új lehetőségét is megnyitják, nevezetesen az igénylő /kutató/ és a szolgáltató /vállalat, információs cég/ kapcsolatának, kölcsönhatásának az arculata bontakozik ki a figyelt témák közös megfogalmazásán, a relevancia figyelésén és

visszajelzésén keresztül. A szolgáltatások költségeivel így a fent felsorolt előnyök gazdasági oldala áll szemben.

A technikai problémák közül a következők jelentkeznek: az első és legalapvetőbb az igény, a téma /profil/ megformálása és kielégítése. Ennek nyelvi, terminológiai vetülete is van. A kérdéssel - tapasztalat, munkaerő, szellemi kapacitás birtokában - a nagy adatbankok sokkal könnyebben megbirkóznak. A másik probléma a választás tág lehetősége a szolgáltatások között, ami sokszor azért nehéz, mert hasonló vagy azonos szakterületről tájékoztatnak és egyetlen intézmény több szolgáltatásban lehet érdekelt /pl. egy vegyipari vállalat 25-30-ban/. A szolgáltatások sokféle változatából eredő másik probléma az előállításban, kivitelezésben, az adatok szabványos közlésében mutatkozó eltérés. Ez számtalan problémát vet fel, mely különösképpen a kurrens szolgáltatások retrospektív keresésre alkalmas kiépítésében mutatkozik. E technikai kérdés nyomán további gazdaságossági költségproblémák is mutatkoznak. A jelenleg használatos retrospektív szolgáltatások általában kötetben jelennek meg. Figyelemre méltó a Chemical Abstracts Service vállalkozása, mely az indexműveket 1972-től mágnesszalagon is közreadja, ami azt eredményezi, hogy az indexek rendkívül gyorsan követik időben magát a referálólapot. Ezzel a vállalkozással egyike lesz a kémiai irodalom elsődleges, retrospektív szolgáltatásainak. A kurrens témáfigyelés szolgáltatásokat retrospektív keresésre felhasználni elég problematikus. Angliában történt ilyen vállalkozás, vagyis több információs központ többféle szelektív információs szolgáltatásnak mágnesszalag anyagát kísérelték meg egyetlen adatbankban szervezni. A kísérlet azt mutatja, hogy lokálisan elhelyezett géppark használata lehetetlen a több helyütt rendelkezésre álló szolgáltatásnál; de lehetetlen a sokféle forrás összeolvasztása is. Kétségtelen, hogy az ilyen irányú vállalkozások csak együttműködés útján lehetségesek, márpedig szükség van az együttműködés új utjainak kialakítására a gépi feldolgozásban, az intézményi vagy kereskedelmi szervek között kötött megállapodásokban /ahogy azt igyekeznek megvalósítani néhány helyen Európában, az USA-ban és Kanadában/.

A külső szolgáltatásokról beszélve külön megemlítendő két könyvtár típus problémájára: az egyetemi és a szakkönyvtári. Az egyetemi könyvtárakra jellemző, hogy ott általában nincs dokumentációs/információs iroda, osztály, de - a vállalatokkal ellentétben - rendelkezésre áll megfelelő könyvtári adottság. Az igénylők inkább személyi érintkezés útján szerzik be a szükséges információkat. A szakkönyvtárakkal szemben nagy az irodalom igénybevétele és kevésbé érdekes az irodalom feltárásában, keresésében mutatkozó idő-fesztáv. Tekintettel az egyetemen folyó kutatásokra, a szolgáltatásoknál a legfontosabbnak a téma megfogalmazását és ehhez az igénylők személyes szellemi munkáját tartják. Felmerült az angliai egyetemek között kooperáció létrehozása a különféle szelektív információs szolgáltatások beszerzésére, igénybevételére nézve.

Tekintettel arra, hogy a tárgyalt külső szolgáltatások ez ideig főleg a tudomány és technika szakirodalmának figyelésére vállalkoztak, e szolgáltatások igénybevétele elsősorban a szakkönyvtárak számára fontos. E szolgáltatások beszerzése és használata azonban igényel egyfajta eltávolodást a konvencionális könyvtári szemlélettől. A beszerzésben és feldolgozásban dinamikusabb magatartást kell kialakítani az igénybevevőkre orientált forrásokkal, eszközökkel szemben.

Külön megemlítendő, hogy míg a szelektív információszolgáltatások a folyóiratokról kielégítő tájékoztatást nyújtanak, a könyveket elhanyagolják. Az egyetlen biztató számítógépes rendszer, mely mint külső szolgáltatás tekintetbe jöhet, a MARC tervezetben az angol nyelvű monografikus irodalomra kialakított mágnesszalagos szolgáltatás. A tervezet távolabbi célja a nemzetközi könyvirodalomban az ésszerű katalógizálás kialakítása, és mondhatni, hogy ez a szándék elősegíti a szelektív beszerzést is. /1973-tól a francia és német irodalom jelentős része is hozzáférhető lesz mágnesszalagon./

A külső szolgáltatások /kurrens és retrospektív; kötetes és mágnesszalagos/ alakulásában és fejlődésében a következő tendenciák láthatók: a számítógépes szelektív és retrospektív szolgáltatások adatfeldolgozására információs feldolgozó központok alakulása. Mondhatni, könyvtári/információs centrikus fejlődési vonal kerül előtérbe a számítógépre alapozott rendszerek alkalmazásánál. Megállapítható, hogy a számítógépek biztosítják egyedül azt a korszerű fejlődést, ami megmenti a mult értékeit és megteremti a korszerű fejlődés lehetőségeit. Előnyösnek látszik komplex szolgáltatások vásárlása a saját szolgáltatások előállítás helyett. Nő az információfeldolgozó irodák nagyban-eladási-trendje, és ezek akár szubvencionáltak vagy profitra dolgozók, elsődleges vagy másodlagos irodalmat szolgáltatnak, részei a komplex külső tájékoztatási szolgálat egészének.

A külső szolgálatok használatának elősegítésére a következő lehetőségeket kell megteremteni:

- jó leíró és oktatási anyagok magyarázó szöveggel párosítva;
- félretenni az olyan érzelmeket, hogy az árusítás nem tiszteltetreméltó. A szelektív információszolgáltatást megfelelő módon a szöveg jobb értelmében kell "eladni";
- jó együttműködés a közreadók, a közvetítők és kutatók között a "profile" alakítása során.

Dáczer Éva

F O R R Á S O K

MATTHEWS, F.W.: ASLIB symposium on problems of using external information services June 1971. Chairman's introduction. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.515-516.

DANMERS, H.F.: SDI: some economic and organizational aspects. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.517-522.

ROBINSON, F.: Problems of using external services for retrospective search. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.523-526.

LEGGATE, P.: Problems of the individual user. = ASLIB Proceedings. 23.k. 10.sz. 1971. p.527-532.

BATTEN, W.E.: External information services and the small user. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.536-540.

CAWKELL, A.E.: Attitudes in promoting and using external SDI services. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.541-543.

VICKERY, B.C.: A review of the main problems. = ASLIB Proceedings, 23.k. 10.sz. 1971. p.548-552.

CORBETT, L.: Problems in using external information services-attitudes of the special library and its users. = ASLIB Proceedings, 24.k. 2.sz. 1972. p.96-110.

A SAWI-2 P automatizált információkereső rendszer

A szabadalmi információkereső rendszer számítógépes megoldásánál a MINSZK 22 típus alkalmazása mellett viszonylagos lengyelországi elterjedtsége szolgált, de a rendszer más típusú számítógépre is adaptálható.

A számítógépbe bevihető adatok a következők:

1. lengyel szabadalmi szám;
2. lengyel /német/ szakjelzet;
3. nemzetközi szakjelzet;
4. ETO-jelzet;
5. a csatlakozó szabadalom/nak/ száma;
6. a találmány bejelentésének időpontja;

7. a találmány bejelentésének száma;
8. az elsőbbség időpontja;
9. az elsőbbség országa;
10. a publikálás időpontja;
11. a feltaláló/k/ neve;
12. a szabadalom tulajdonosának neve;
13. a szabadalom tulajdonosának székhelye;
14. a szabadalom tulajdonosának országa;
15. a szabadalom címe;
16. a szabadalom tárgya;
17. szabadalmi kikötések;
18. deszkriptorok.

A programkészlet lehetővé teszi az aktualizálást, az újabb szabadalmak pótlólagos felvételét, két egymástól független állomány felvételeinek egybeosztását, valamint az esetleg szükségessé vált korrekciók elvégzését.

A keresés kritériuma a leírás bármely adata, így a deszkriptor is lehet. A számítógép válaszában megadhatja mind a 18 pontban felsorolt információkat, tetszőleges adatot vagy csak a szabadalom számát.

A rendszert a CIINTE/Zaklad Mechanizacji i Automatizacji Procesów Informacyjnych = Információs Folyamatokat Gépesítő és Automatizáló Munkahelye/ dolgozta ki az Osrodek Informacji Patentowej Instytutu Techniki Budowlanej /Építéstechnikai Intézet Szabadalmi Tájékoztató Központja/ közreműködésével; ez utóbbi intézmény vállalta a próbaüzemeltetést is.

/Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 15.k.4. sz. p.11-22./

